

Türkiye'de İnsan Hakları İhlali Hallerinde Adalete Erişimin Durumuna İlişkin Ortak Açıklama

Uluslararası Hukukçular Komisyonu ve İnsan Hakları Ortak Platformu, Türkiye'deki insan hakları ihlali hallerinde adalete erişim konusundaki üç yıllık yoğun çalışmaların ardından ve sivil toplum, hakimler, avukatlar, savcılar, hükümet görevlileri, uluslararası uzmanlar, uluslararası kuruluşlar, insan hakları savunucuları ve insan hakları ihlallerinin mağdurları da dahil olmak üzere her düzeyden ve gruptan paydaşların görüşlerini dinledikten sonra aşağıdaki sonuçlara ulaşmış ve tavsiyeleri gerekli görmektedir.

Önsöz

Medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar da dahil olmak üzere tüm insan hakları evrensel, bölünemez, birbirine bağlı, birbiriyle ilişkili olduğundan ve aynı önem ve önceliğin verilmesi gerektiğinden;

İnsan haklarının evrensel olarak gerçekleştirilmesinin tüm kişilerin etkili bir şekilde adalete erişimini gerektirdiğini ve Devletlerin ve diğer insan hakları yükümlülerinin adalete tam erişimin önündeki engelleri kaldırmak için harekete geçme yükümlülüğü bulunduğunu hatırlatarak;

Hak sahipleri için ihlaller karşısında etkili başvuru yolları ve giderim olanakları olmadan, insan hakları güvencelerinin sözde kalacağını ve gerçekleşmeyeceğini vurgulayarak;

UHK ve IHOP, Türkiye'nin son yıllarda hukukun üstünlüğü konusunda ciddi bir gerileme yaşadığı ve bunun sonucu olarak Türk halkının özellikle aşağıdaki faktörler nedeniyle insan hakları ihlallerine karşı adalete erişim olanaklarının oldukça sınırlı olduğu kanaatindedir:

1. Muğlak bir şekilde tanımlanmış olan terörizmle ilgili suçların, Devlete karşı işlenen suçların, Cumhurbaşkanına veya Türk milletine hakaret suçlarının, casusluk veya nefret söylemi suçlarının, avukatlara ve sivil topluma karşı, eylem kapasitelerini kısıtlayacak şekilde kötüye kullanılması.
2. Suçların aşırı geniş yorumlanması ve idari yetkilerin kötüye kullanılması suretiyle ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlüklerinin keyfi ve orantısız bir şekilde sınırlandırılması.
3. Hâkimlerin, savcılarının, avukatların, insan hakları savunucularının toplu şekilde tutuklanmaları ve bunun sonucunda yargının, savcılıkların, hukukçuların ve sivil toplumun istekliliği ve kapasitesi ve daha genel olarak mesleki faaliyetlerini etkili ve bağımsız bir şekilde yürütmeleri konusundaki caydırıcı etki.
4. Olağanüstü hâl sırasında yargının üçte birinin toplu olarak meslekten çıkarılmaları ve kuvvetler ayrılığının zedelenmesi ve yürütme ve yasama organlarının yargının özyönetim organı olan Hâkimler ve Savcılar Kurulu üzerinde kontrolüne imkân veren Nisan 2017 anayasa değişiklikleri ile bu sorunun kalıcı hale getirilmesi.
5. Toplu ihraçlardan sonra yeni atanan hâkim ve savcılarının niteliklerindeki dramatik düşüşün yanı sıra idare mahkemeleri ve Anayasa Mahkemesi'nin karşı karşıya olduğu artan iş yükü.
6. Kamu görevlilerinin, akademisyenlerin, avukatların, hakimler ve savcılarının yanı sıra kamu kurum ve kuruluşlarının çalışanlarının toplu işten çıkarılmalarından kaynaklanan insan hakları ihlallerinin giderilmesi için etkili bir hukuk yolunun bulunmaması.
7. Hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını korumaya çalışan mevcut baroların rolünü zayıflatmak ve avukatların ve barolarının ifade özgürlüğünü gereksiz yere kısıtlamak amacıyla ve avukatların güçlü itirazlarına rağmen rakip baroların kurulmasını teşvik etmeyi amaçlayan, hükümet tarafından dayatılan reformlarla Türkiye'de avukatlık mesleğinin bağımsızlığının zayıflatılması.
8. Devlet aktörleri veya Devlet adına faaliyet gösteren aktörler tarafından işlenen ağır insan hakları ihlallerine ilişkin cezasızlık durumunun devam etmesi.
9. Şüphelilerin, kovuşturma öncesi tutukluluk durumunda ve kovuşturma sırasında bir avukata erişme ve onunla serbestçe iletişim kurma hakları da dahil olmak üzere haklarının aşırı derecede kısıtlanması.
10. Sulh ceza hâkimlikleri tarafından soruşturma sırasında verilen tutukluluk ve diğer koruma tedbirlerine ilişkin kararların hukukiliğine ilişkin her türlü bağımsız dış denetim veya itiraz yolunun kapalı olması.
11. Kadınlar, LGBTİ bireyler ve etnik, dilsel ve dini azınlıklar gibi sistematik ayrımcılığa maruz kalan gruplara mensup kişilerin haklarına saygı göstermeyen ve koruyamayan -ve hatta çoğu zaman açıkça gereksiz yere kısıtlayan- yeni politikalar.

12. Ulusal İnsan Hakları Kurumu'nun (TİHEK) kurumsal bağımsızlığının olmaması.

13. Kadına yönelik şiddet ve hane içi şiddetin önlenmesi ve bunlarla mücadeleyle ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nden (İstanbul Sözleşmesi) çekilme tehdidinin hayata geçirilmesi halinde adalete erişim daha da zayıflatacaktır.

Bu olumsuz etkileri tersine çevirmek ve Türk hukuk sisteminin insan hakları ihlali mağdurlarının adalete erişimini sağlama kapasitesini iyileştirmek ve yeniden inşa etmek için UHK ve IHOP, Türk yetkililere aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır:

1. Hâkimler ve Savcılar Kurulu üyelerinin atanmasına ilişkin anayasa değişiklikleri, kurulun çoğunluğunun meslektaşları tarafından seçilen hâkim ve savcılardan oluşmasını ve hâkimlerin atama, yükselme, nakil ve görevden alınmalarıyla ilgili dairelerin üyelerinin tamamen meslektaşları tarafından seçilen hâkim ve savcılardan olmasını sağlamak için revize edilmeli, ve hakkında disiplin, görevden uzaklaştırma veya meslekten çıkarma kararı verilen hakim ve savcılarının ilgili HSK kararına karşı yargı yoluna başvuru imkanı tanınmalıdır.

2. Avukatlık mesleğinin ve avukatların bağımsızlığı ve ifade özgürlükleri güvence altına alınmalı, insan haklarını koruma yükümlülükleri korunmalı, avukatların itirazlarına rağmen uygunsuz amaçlarla dayatılan meslek örgütlerine ilişkin reformlardan kaçınılmalı veya geri çekilmelidir.

3. Olağanüstü hâl ilanından önce var olan ceza usulüne ilişkin haklar eski haline getirilmeli ve sulh ceza hakimliklerinin kararlarına karşı bağımsız denetime imkân vermek için reform yapılmalıdır.

4. Esasen hâkim ve savcılar üzerindeki olağanüstü hâl yetkilerini üç yıl daha uzatan 7145 sayılı Kanun'un 26. maddesi ve Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu yürürlükten kaldırılmalı ve tüm usul güvenceleri, tam hukuki temsil, dosyalara erişme, çelişmeli yargılama ve duruşma haklarıyla birlikte doğrudan idari yargıya başvuru hakkı tanınmalıdır.

5. 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ve diğer mevzuat, terörizm, Devlete karşı suçlar, casusluk ve nefret söylemiyle ilgili her türlü suç, yasallık ilkesine ve uluslararası insan hakları hukukunun diğer gereklerine uyum sağlamak amacıyla açık bir şekilde tanımlanmalı, Cumhurbaşkanı ve Türk Milletine hakaret suçları kaldırılmalıdır.

6. Meşru mesleki işlevlerinin bir parçası olarak yürütülen faaliyetler veya uluslararası alanda korunan insan hakları ve temel özgürlüklerin kullanılması nedeniyle kovuşturmaya tabi tutulan tüm insan hakları savunucuları ve avukatlar serbest bırakılmalı ve soruşturma ve kovuşturmalar sona erdirilmelidir.

7. Sivil toplumun ve avukatların, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı gösterilmesi, korunması, gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik

faaliyetleri, Devletin yasalarını, politikalarını ve eylemlerini eleştiren durumlar da dahil olmak üzere, desteklenmeli ve korunmalıdır.

8. İşkence veya diğer kötü muamele fiillerinin işlenmesine ilişkin her türlü hukuki, idari, mali ve cezai sorumluluk bakımından geriye dönük muafiyet öngören her türlü hüküm, özellikle 668 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 37. maddesi yürürlükten kaldırılmalıdır.

9. Türkiye'nin uluslararası insan hakları hukukundan kaynaklanan yükümlülüklerine uygun olarak, özellikle ayrımcılık ve diğer insan hakları ihlalleri riski altındaki grupların haklarını korumak için reformlar yapılmalı, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun (TİHEK) bağımsızlığı sağlanmalıdır.

10. Süresi uzatılan olağanüstü hâl mevzuatı uyarınca ihraç edilen hâkim ve savcıların davalarının Danıştay tarafından incelenmesi hızlandırılmalı ve idare mahkemelerinin bu tür davaları doğrudan incelemesine olanak sağlamak amacıyla Olağanüstü Hal Komisyonunun görevi sona erdirilmelidir.

11. Ceza yargılaması süreçlerinin uygun olmayan amaçlarla kötüye kullanımı anlamına gelen insan hakları savunucuları, yargıçlar, savcılar, siyasi muhalifler ve gazetecilerin göz altına alınmalarına ve tutuklamalarına son verilmelidir.

12. Kanunda öngörülen ve katı bir şekilde yorumlanmış açık bir dayanak ve uluslararası insan hakları hukuku ile uyumlu bir şekilde gereklilik ve ölçülülük değerlendirmesine tabi tutulmuş kararlar olmaksızın, özellikle Kürt nüfusun çoğunlukta olduğu bölgelerde, seçilmiş yerel makamların, sistematik olarak, hükümetin atadığı kayyımlarla değiştirilmesi uygulamasına son verilmelidir.

13. Uluslararası insan hakları mahkemelerinin kararları ile insan hakları ve hukukun üstünlüğü ile ilgilenen sözleşme organlarının ve diğer uluslararası organların kararları ve tavsiyeleri sistematik, hızlı ve etkili bir şekilde uygulanmalıdır.

Cenevre ve Ankara, 17 Aralık 2020